

شناسایی عوامل موثر در تعاملات مرزی ایران و ترکیه

جواد کیانی^(۱)
استادیار دانشگاه علوم انتظامی امین
احمدعلی گودرزی
استادیار دانشگاه علوم انتظامی امین
میرفخرالدین موسوی
دانش آموخته رشته مدیریت و فرماندهی مرزبانی
(تاریخ دریافت ۱۴۰۳/۲/۴ - تاریخ تصویب ۱۴۰۴/۲/۲۰)

● چکیده

تعاملات منطقه‌ای و بین‌المللی میان کشورها نقش مهمی در رشد و پیشرفت منطقه‌ای و ایجاد امنیت پایدار دارد به طوری که دو کشور همسایه می‌توانند بر ثبات و امنیت همدیگر تأثیر غیرقابل انکاری داشته باشند. در این راستا، تعامل و همکاری میان مرزبانان دو کشور می‌تواند ضامن امنیت پایدار در منطقه مرزی مشترک میان دو کشور باشد. با این وصف، هدف از انجام پژوهش حاضر، شناسایی عوامل موثر در تعاملات مرزی ایران و ترکیه است. تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ ماهیت داده‌ها و شیوه اجرا، از نوع پژوهش‌های کیفی است. ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌ساختار یافته با ۲۸ نفر از کارشناسان و خبرگان آشنا به موضوع انجام گرفته است. روش تحلیل داده‌ها در این پژوهش تحلیل مضمون است که به صورت سه سطحی انجام گرفته است. کدگذاری داده‌ها به روش تجزیه و تحلیل و بر اساس مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر بوده و در نهایت مفاهیم، مقولات و گزاره‌ها استخراج شد. یافته‌های به دست آمده نشان داد که عوامل موثر بر تعاملات مرزی بین ایران و ترکیه دارای سه بعد؛ فردی و شخصیتی، سازمانی و فراسازمانی می‌باشد. در بُعد فراسازمانی می‌توان به مولفه‌هایی چون؛ سیاست مبتنی بر موازنه قدرت، قوانین تسهیل‌کننده مرزی، تسهیل جریان تجارت و بازرگانی، مدیریت یکپارچه چالش‌های مرزی، امداد رسانی مشترک در بلایا، بازنگری در قراردادهای مرزی اشاره کرد. در بُعد سازمانی می‌توان به مولفه‌هایی چون؛ اشراف بر مفاد معاهدات و قراردادهای، ارتقا مناسبات رسمی و غیررسمی، همکاری نظامی-امنیتی-اطلاعاتی، اعتمادافزایی در ارتباطات فی‌مابین اشاره کرد. در بُعد فردی-شخصیتی می‌توان به مولفه‌هایی چون؛ تسلط بر زبان و فرهنگ، احترام به اصل حاکمیت قلمرویی و برجسته‌سازی مشترکات و پرهیز از تنش اشاره کرد. در راستای ارتقا تعاملات منطقه‌ای و مرزی میان مرزبانان ایران و ترکیه، می‌توان به مقولاتی نظیر آموزش، بهره‌مندی از فناوری‌های نوین

مراقبتی، اجرای مانورهای مشترک مرزی، تبادل آمار و اطلاعات پیرامون تهدیدات منطقه‌ای و گروهک‌های معاند حاضر در منطقه اشاره کرد که تمامی این‌ها می‌تواند بر افزایش این تعاملات تاثیر شگرفی داشته باشد. در واقع ارتقا این تعاملات میان مرزبانی‌های دو کشور می‌تواند زمینه مشارک در دیگر بخش‌ها را فراهم آورده و زمینه را برای سرمایه‌گذاری در دیگر قسمت‌ها و قرابت هرچه بیشتر مردم و دولت هر دو کشور فراهم آورد.

کلیدواژه‌ها: تعاملات، مرز، مرزبانی، ایران، ترکیه

● مقدمه

یکی از مفاهیم بااهمیت، پیچیده و جدید در دنیای امروز و در بسیاری از مباحث سیاسی، اجتماعی و اقتصادی موضوع و مفهوم امنیت است (کمانگر و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴۸). امروزه با گسترده و پیچیده شدن جوامع، موضوع امنیت ابعاد گسترده و پیچیده‌ای به خود گرفته است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۶). مهم‌ترین نیاز جامعه، تأمین امنیت آن‌ها توسط دولت‌ها است (جلالیان و ویسیان، ۱۳۹۷: ۱۲۸). یکی از مهمترین چالش‌هایی که در مناطق مرزی پیش‌روی مسئولان امور قرار دارد مسئله امنیت مناطق مرزی است. مسئله حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی، به ویژه در کشورهایی که دارای مرز مشترک طولانی با همسایگان خود هستند همواره مورد توجه و حساسیت مسئولان امور بوده است (نظافتی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴). از دیدگاه ژئوپلیتیک، مسائل و تعاملات مرزی در روابط کشورها با هم پیوند عمیق خورده است. تحولات اخیر جهانی و منطقه‌ای نیز نشان می‌دهد که ایران نباید درباره سرنوشت تعاملات مرزی بی‌اعتنا باشد و لازم است در این زمینه به نقش آفرینی بپردازد. با نگاهی ژئوپلیتیکی به مسائل مرزی، مشخص می‌شود هر اقدامی در مناطق مرزی ارتباط مستقیمی به حوزه نفوذ آن‌سوی مرز دارند. توسعه مناطق مرزی به عنوان مناطقی که حدود قانونی و قلمرو قدرت کشورها را مشخص می‌سازد از اهمیت بالایی برخوردار است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۵). از سوی دیگر کارکرد مرزها در طی زمان و با بروز تحولات در عرصه جهان تغییر می‌کند (ارشدی و زبینه کپته، ۱۳۹۵: ۳۴). فضاهای مرزنشین نیز در دوسوی مرز در تعاملات حاصله به‌ویژه همگرایی بسیار حائز اهمیت است. یکی از مهم‌ترین این فضاهای مرزی، مرزهای مشترک با کشور ترکیه است.

ایران و ترکیه تقریباً ۵۰۰ کیلومتر مرز مشترک دارند که قسمت اعظم آن را مناطق کوهستانی صعب‌العبور تشکیل می‌دهد و چهار استان آغری، ایگدیر، وان و حاکاری از ترکیه با استان آذربایجان غربی ایران هم مرز هستند. برقراری امنیت در طول مرزهای دو کشور نیازمند همکاری و تعاملات امنیتی متناسب با تهدیدات و فرصت‌های موجود در این نواحی است. در سال‌های اخیر، سطح همکاری‌های مرزی و امنیتی دو کشور رو به توسعه و بهبود بوده که این موضوع در تأمین امنیت مشترک مرزهای دو کشور کاملاً موثر بوده است مرز مشترک ایران و ترکیه علاوه بر مسیر

صدور ترانزیت کالا به اروپا به دلیل موقعیت خاص جغرافیائی دو کشور یکی از مسیرهای اصلی قاچاق مواد مخدر و مهاجرت انسان از کشورهای افغانستان و پاکستان و به طور کلی شبه قاره هند به اروپا بوده و متأسفانه تعدادی از اتباع مرزنشین دو کشور در حمل کالاهای قاچاق، انسان و بعضاً سلاح (از ترکیه به ج. ا. ایران) فعالیت دارند علاوه بر موارد فوق، خروج سوخت، فرش و عتیقه جات و ورود غیرقانونی مشروبات الکلی (به طور محدود) لوازم آرایشی، منسوجات و پاره‌ای کالاهای گمرکی نیز در این مرز رواج دارد مهمترین مسئله موجود در این مرز که در امنیت دو کشور نیز تاثیر منفی دارد حضور و فعالیت سازماندهی شده عناصر مسلح حزب کارگران کرد ترکیه (پ. ک. ک) می باشد که به صورت چریکی بر علیه دولت مرکزی آن کشور می جنگند به طوری که ارتش ترکیه جهت سرکوب آن ها نیروی زیادی را با تجهیزات سنگین وارد منطقه نموده و در سال های اخیر اقدام به مین گذاری و ایجاد موانع فیزیکی و تجهیز واحدهای مرزی آن کشور به سیستم های مراقبت الکترونیکی و نوین کنترل مرزی کرده است. در این راستا پاره ای از ناامنی های موجود به خاک ج. ا. ایران سرایت نموده عناصر مسلح فوق اقدام به یارگیری از مرزنشینان دو کشور کرده و حتی در برخی موارد از قاچاقچیان حمایت مسلحانه می کنند. از طرفی مین گذاری های انجام شده در حاشیه مرز و جابجائی آن ها به دلیل رواناب های کوه های آزارات بعضاً باعث وارد شدن خسارات جانی و مالی به مرزنشینان ایرانی نیز شده است (نورالدین، ۱۳۹۶: ۲۱).

قرارداد انتظامات مرزی ایران و ترکیه در زمان انعقاد آن از لحاظ کیفی در زمره قراردادهای خوب ایران با کشورهای همسایه محسوب می شد و با توجه به انسجام حکومت ها، بروز رسانی نحوه پایش مرزی بر اساس مفاد کنوانسیون ۱۹۶۹ وین، همچنین مقایسه آن در حل و فصل مسائل مرزی با دیگر قراردادهای مرزی مشابه ایران با همسایگان خود در مرزهای خشکی، از ضمانت اجرایی نسبتاً خوبی برخوردار بود. مسأله اصلی اینجاست که با وجود تغییر ساختاری در دولت های ایران و ترکیه و تأثیر مستقیم حوادث و بحران های داخلی این دو کشور و با گذشت بیش از هشتاد سال از انعقاد این قرارداد لیکن همچنان در حال اجرا بوده و تاکنون نیاز به تغییر در میان دولتمردان دو کشور احساس نشده یا وجوبی برای تغییر همه یا برخی از مفاد آن صورت نگرفته است، با وجود اینکه قرارداد انتظامات مرزی ایران و ترکیه تاکنون تأثیرات مثبتی بر مرزهای ج. ا. ایران و جمهوری ترکیه داشته و در حال حاضر نیز این قرارداد توانسته در بسیاری از موارد به عنوان مرجعی برای رفع مشکلات و حوادث مرزی مورد استفاده قرار گیرد و در مدیریت بهینه و امنیت مرزهای مشترک دو کشور تأثیر مثبت داشته باشد که این امر از نقاط قوت قرارداد انتظامات مرزی ایران و ترکیه محسوب می گردد. لیکن به دلیل عدم مطابقت برخی از حوادث و مسائل مرزی با مفاد قرارداد انتظامات مرزی ایران و ترکیه (نقاط ضعف قرارداد)، ضرورت ایجاد می نماید، مشکلات، موانع و نقاط ضعف و قوت این قرارداد احصاء تا ضمانت اجرایی آن برای مصادر امور سرحدی در چگونگی رسیدگی به حوادث و مسائل مرزی و در نتیجه برقراری امنیت مرز مشترک دو کشور افزایش یابد. علاوه بر موارد ذکر شده در خصوص قرارداد انتظامات مرزی، وجود گمرکات، پایانه ها، گذرگاه ها و

معابر رسمی، تاسیسات و زیرساخت‌های صنعتی و غیره موجود در مرزهای دو کشور به عنوان فرصت‌های موجود در این نواحی که تامین امنیت و حفاظت از این موارد بر عهده مرزبانی دو کشور می‌باشد، نیازمند تعاملات گسترده و همکاری بین نیروهای مرزبانی دو کشور در زمینه برقراری امنیت می‌باشد. با مدنظر قراردادن این موضوع که هر گونه فعالیت اقتصادی و تبادلات تجاری با کشورهای همسایه نیازمند فضای امن و دور از هر گونه تهدیدات داخلی یا خارجی می‌باشد، وجود چالش‌های امنیتی از قبیل انواع قاچاق و تهدیدات موجود از طرف گروهک‌های مختلف در مرزهای ایران و ترکیه، موضوعی است که نیازمند بررسی و تحقیق دارد که در این پژوهش نگارنده به دنبال تحلیل این موضوع در قالب عوامل موثر بر تعاملات مرزی ایران و ترکیه در راستای تولید امنیت در محدوده مورد مطالعه و همچنین خنثی‌سازی منشا و منبع چالش‌های امنیتی خواهد بود.

● پیشینه‌های پژوهش

مهدوی ثابت و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان "تعاملات تحقیقاتی مرزی و پلیسی در مقابله با قاچاق انسان و مهاجر غیرقانونی با نگاهی به موافقت‌نامه‌های امنیتی ایران با سایر کشورها" که با روش توصیفی-تحلیلی و با مطالعه اسناد و موافقت‌نامه‌های امنیتی و متون کنوانسیون‌های بین‌المللی و مقایسه تحلیلی مفاد این اسناد و نقاط قوت و ضعف آن‌ها انجام دادند به این نتایج دست یافتند که مبارزه موثر با جرم قاچاق انسان و قاچاق مهاجران به عنوان یکی از مصادیق جرایم سازمان‌یافته بین‌المللی، مستلزم همکاری‌های فنی، آموزشی، تحقیقاتی، مرزی، پلیسی و اطلاعاتی بین کشورها می‌باشد. و صرف انعقاد این موافقت‌نامه‌ها کفایت نمی‌کند و چالش مهم‌تر، اجرای این موافقت‌نامه‌ها و عملیاتی شدن آن‌ها به نحو موثر می‌باشد. این امر مستلزم تنش‌زدایی با کشورهای دیگر و به ویژه کشورهای همجوار و ایجاد روابط حسنه دیپلماتیک با کشورهای دیگر می‌باشد. در غیر این صورت کشورهای طرف معاهده به دلایل مختلف از اجرای موافقت‌نامه خودداری می‌کنند. احمدی و نصرتی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان "نقش تعاملات مرزی در همگرایی با کشورهای پیرامون (مطالعه موردی؛ مرز ایران و عراق)" که با روش ترکیبی (توصیفی-تحلیلی و پیمایشی) انجام دادند به چهار نقطه قوت، چهار نقطه ضعف، پنج فرصت و سه تهدید دست پیدا کردند. نتایج نشان داد که استراتژی ایجاد پیوندهای ژئواکونومیک در تعاملات مرزی برای ایجاد زمینه‌های همگرایی ایران با عراق در رتبه اول و سایر استراتژی‌ها در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

احمدبیگی و همکاران (۱۳۹۸) در پایان‌نامه خود با عنوان «تحلیل روابط ایران و ترکیه بر مبنای پیوندهای استراتژیک (مطالعه موردی: ۲۰۰۰-۲۰۱۸)، به موضوع فوق پرداختند که نتایج به دست آمده نشان داد؛ حمایت‌ها از قطر و کاهش روابط دو کشور با رژیم آل سعود، جنگ علیه تروریسم در خاورمیانه و مخالفت با نفوذ آمریکا در منطقه از جمله مهمترین پیوندهای استراتژیک میان ایران و ترکیه است و همچنین پیوندهای استراتژیک میان ایران-ترکیه سبب حفظ ثبات، افزایش امنیت و کاهش تحرک‌های قومی در منطقه خواهد شد.

رستمی خانمکانی و همکاران (۱۳۹۵) در پایان‌نامه خود تحت عنوان «تأثیر بحران سوریه بر روابط اقتصادی ایران و ترکیه ۲۰۱۱-۲۰۱۵» به این موضوع پرداخته که نتایج به دست آمده نشان داده است؛ که با وجود اختلافات و رقابت‌های سیاسی بین دو کشور در خاورمیانه، روابط اقتصادی بین جمهوری اسلامی ایران و ترکیه بویژه در زمینه تجاری ادامه داشته است. پژوهش یاد شده با استفاده از نظریه وابستگی متقابل اثبات می‌کند که رقابت‌ها و اختلاف نظرها نمی‌تواند در روابط بین دو کشور تأثیر زیادی داشته باشد و همچنین روابط اقتصادی ایران و ترکیه تحت تأثیر بحران سوریه نبوده است و کاهش به وجود آمده در روابط اقتصادی بین دو کشور در طول بحران، مربوط به متغیرهای دیگر از جمله تحریم‌های اقتصادی ایران می‌باشد. تحقیق مذکور از نوع تبیینی بوده و روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای بوده است.

ملکی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «چالش‌های ژئوپلیتیک مرز ایران و ترکیه» به چالش‌های ژئوپلیتیکی بین ایران و ترکیه پرداخته که نتایج به دست آمده نشان می‌دهد؛ نتایج حاصل از آزمون‌های آماری، نشان داد که عوامل اقتصادی، جغرافیایی، سیاسی و نظامی، به عنوان چالش‌های ژئوپلیتیک، می‌توانند بر روابط مرزی ایران و ترکیه تأثیرگذار باشند. همچنین نتایج بیانگر تأثیر زیرشاخه‌های هریک از عوامل بر این چالش‌ها می‌باشد.

غائبی (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «اقتصاد سیاسی روابط ایران و ترکیه در دوره حکومت حزب عدالت و توسعه» به مسائل اقتصاد سیاسی بین ایران و ترکیه پرداخته که نتایج به دست آمده نشان داده است؛ سه حوزه اولویت‌دار نامتقارن در روابط دو کشور شامل ژئوپلیتیک، عامل انرژی در روابط اقتصادی، و اولویت گاز طبیعی در روابط اقتصادی دو کشور بیان می‌شوند در جمع‌بندی نهایی پژوهش نویسنده به این نتیجه می‌رسد که بسط و تقویت روابط دو کشور در حوزه انرژی می‌تواند نقطه آغاز مطلوبی برای گسترش روابط دو کشور در حوزه‌های سیاسی موردعلاقه مشترک نیز باشد. برون ت جیلی (۲۰۲۲) در پژوهش با عنوان "نگاهی جهانی با تعاملات مرزی" که با روش تحلیل اسنادی انجام داد به این نتیجه دست یافت که تعاملات مرزی میان کشورهای همجوار نقطه عطفی در رونق و پیشرفت روابط تجاری و بازرگانی میان آن کشور به حساب آمده و زمینه را برای رشد اقتصادی منطقه فراهم می‌آورد، کشورها مادامی که این موضوع را سرلوحه‌ی کار خود قرار دهند، می‌توان به مناسبات خود در مراحل پیشرفته‌تر نیز جامعه عمل بیوشانند.

کیملوا و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان "عوامل تعیین‌کننده‌ی تعامل مرزی پایدار: الگویی ساختاری برای مجارستان با استفاده از روش‌شناسی پی‌ال‌اس-اس‌ای‌ام" که با روش پیمایشی و میدانی انجام داد به این نتیجه دست یافتند که توجه دولت مجارستان به عواملی نظیر کاهش فشار اقتصادی، تبادل اطلاعات مرزی، رونق بازارهای مشترک مالی و تجاری، حمایت از برگزاری نشست‌های مرزی مشترک میان مقامات مرزی، توجه به انرژی‌های مولد در کشورهای همجوار و تدوین و ارایه الگویی مبتنی بر تعامل و مزیت متقابل می‌تواند باعث رشد اقتصادی، تجاری و اجتماعی کشور مجارستان شده و زمینه را برای توانمندکردن این کشور ایجاد کند.

جیاکومو و گرگوری (۲۰۲۱) در پژوهش خود با عنوان "روابط دیپلماتیک و سرمایه‌گذاری مرزی در اتحادیه اروپا" که با روش توصیفی و تحلیلی انجام دادند به این نتیجه دست یافتند که همکاری مرزی میان کشورهای اتحادیه اروپا در زمینه‌های مختلف اقتصادی و امنیتی و اجتماعی-فرهنگی توانسته است به حسی از اعتماد متقابل میان کشورهای عضو این اتحادیه منجر شود و در نهایت به رشد و پیشرفت همه جانبه مناطق مرزی مشترک به لحاظ توریستی و تجاری بیانجامد.

باسیوگا (۲۰۲۰) در پژوهش با عنوان "نقش مرزهای باز و تعامل مرزی در رشد منطقه‌ای در قاره اروپا" که با روش توصیفی-تحلیلی انجام داد به این نتیجه دست یافت که کشورهای اتحادیه اروپا با باز گذاشتن مرزهای سرزمینی خود بر روی دیگر کشورهای عضو، زمینه را برای رشد و توسعه هر چه بیشتر این اتحادیه و رونق بازار تجارت و بازرگانی در این کشورها فراهم آورده‌اند.

براتهیم، آلفردسون و مدیروس^(۱) (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان اهمیت دیدگاه‌های ساکنان مرزهای سوئد و نروژ برای استراتژی‌های برنامه‌ریزی فرامرزی نشان دادند علاقه سیاسی به مجاورت سوئد با نروژ وجود دارد که در سیاست منطقه‌ای متمرکز بر توسعه نیازهای تجاری منعکس می‌شود. به این ترتیب، انتظار می‌رود که مجاورت در سطح منطقه‌ای باعث رشد اقتصادی شود. نویسندگان یک رویکرد جامع برای برنامه‌ریزی فضایی در یک منطقه مرزی سوئد و نروژ را به جای چشم‌انداز ساده اقتصادی پیشنهاد می‌کنند. هدف مقاله برجسته ساختن اهمیت اتخاذ چشم‌انداز برنامه‌ریزی فرامرزی از پایین به بالا است که مبتنی بر ادراک ساکنان منطقه مرزی است و نشان می‌دهد که مجاورت نروژ برای جوامع استان ورملند، در مرز مهم است. با نروژ، به گونه‌ای متفاوت از تصور مقامات منطقه‌ای و سیاست‌گذاران. نویسندگان از روش کیفی در مطالعه خود استفاده کردند. آن‌ها دریافته‌اند که ساکنان بیشتر به فرصت‌های فردی، اجتماعی و فرهنگی مرز علاقه‌مند هستند، درحالی‌که مقامات بر استراتژی‌های سنتی رشد تاکید کردند. در پایان، نویسندگان توصیه می‌کنند که سیاست‌گذاران باید استراتژی برنامه‌ریزی فرامرزی از پایین به بالا (CBPS) را در ورملند که شامل دیدگاه ساکنان است، به عنوان تقویت رویکردهای سیاست مبتنی بر مکان، اجرا کنند.

لامونت و مولنار^(۲) (۲۰۱۴)، به بررسی اثرات اقتصادی-اجتماعی تجاری مرزی و تاثیر آن در افزایش استانداردهای سطح زندگی مردم در سه ایالت کشور لائوس می‌پردازند. این گزارش در ۴ قسمت تهیه شده که در قسمت اول به چهارچوب‌های سیاسی تجارت و اقتصاد در نواحی مرزی، در قسمت دوم به کالاهای تولید شده در منطقه مورد مطالعه و چگونگی صادر شدن آن و سپس آنالیز تجارت مرزی بر روی استانداردهای سطح زندگی مردم این نواحی می‌پردازد و در نهایت پیشنهادها را ارائه می‌دهند.

بانس جا (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان "تعاملات مرزی نیپال با هندوستان و چین" که با روش توصیفی-تحلیلی انجام داد به این نتیجه دست یافت که ارتقا تعامل مرزی نیپال با دو کشور یاد شده تا حد زیادی توانسته است منجر به امنیت پایدار و تبادل اطلاعات در خصوص هسته‌های

1. Braunerhielm, L., Alfredsson Olsson, E., & Medeiros, E.

2. Lamont, M. and Molnar, V.

ناامنی در مرزهای مشترک و مقابله موثر با قاچاقچیان در نوار مرز گردد. با مطالعه پژوهش‌های صورت گرفته در خصوص روابط بین جمهوری اسلامی ایران و ترکیه هیچ موضوعی با مضمون شناسایی عوامل موثر در تعاملات مرزی ایران و ترکیه یافت نشد. مطالعات صورت گرفته بیشتر در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و غیره بود است. انجام تحقیقات در زمینه موضوعات امنیتی به سبک اشاره شده در این تحقیق نو بوده و این می‌تواند به عنوان نکات قوت این تحقیق و تفاوت اساسی در بین پژوهش‌های صورت گرفته باشد. از دیگر تفاوت‌های این تحقیق با مطالعات صورت گرفته این است که نگارنده با مراجعه به متولیان برقراری امنیت در مرزهای ایران و ترکیه به کنه موضوع پرداخته و از بررسی صرف کتابخانه‌ای و توصیفی اجتناب خواهد نمود.

● مبانی نظری پژوهش

در حقوق بین‌الملل و روابط حاکم بین دولت‌ها، مالکیت قلمرو ارضی و آبی بسیار مهم است زیرا صیانت از مرزها به حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشورها باز می‌گردد. مزایای داشتن یک قلمرو سرزمینی، صرفاً زمانی دارای اهمیت و اعتبار می‌باشد که دارای مرزهای دولتی مشخص و معین باشد زیرا حدود و ثغور مرزی کشورها در دولت‌های مدرن امروزی برای انجام وظیفه تمام دولت‌ها به خوبی روشن شده است. در موارد مختلف، مرزها به عنوان ادعاهای ارضی در رقابت‌های بین‌المللی مطرح می‌شوند. با توجه به گوناگونی بخش‌های سرزمینی، تحدید حدود مرزهای سرزمینی از اهمیت حیاتی برخوردار است اما یک قاعده جهانشمول وجود دارد که مرزها بر اساس آن بطور کامل تحدید حدود شود و به همین دلیل در بین بسیاری از کشورها اختلافات مرزی وجود دارد (ملک محمدی نوری، ۱۳۸۰: ۲۶۸-۲۶۷). حدود جغرافیایی هر کشور توسط مرزهای آن کشور مشخص می‌شود. مرز حدفاصل حاکمیت دو کشور است (شیرزادی، ۱۳۹۷: ۱۰۰). به بیان دیگر مرز آخرین حد قلمرو زمینی، دریایی و هوایی یک کشور است. مرز به پدیده‌ای فضایی اطلاق می‌شود که بازتاب‌دهنده قلمرو حاکمیت یک دولت است و مطابق قواعد خاص در مقابل حرکت انسان، انتقال کالا و نشر افکار مانع ایجاد می‌کند یا آن را محدود می‌سازد (افضلی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۸). از سوی دیگر کارکردهای مرز نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به‌طور کلی کارکردهای مرز را به چهار گروه می‌توان تقسیم کرد: کارکرد دفاعی کارکرد سیاسی کارکرد اجتماعی و کارکرد اقتصادی (موسوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۶-۹۷). اقتصاد مناطق مرزی نقش اساسی در توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد روابط و تسریع همکاری‌های بیشتر بین نواحی مرزی دارد (Chandoevrit et al., 2004: 145). در برخی از کشورها با حذف موانع گمرکی و مسافرتی که در نتیجه عقد قراردادهای سیاسی و اقتصادی حاصل می‌شود، نقش خطوط مرزی به عنوان یک مانع بازرگانی، کم‌اهمیت شده است. (شیرزادی، ۱۳۹۷: ۹۲). با مطالعه روند شکل‌گیری مبادلات مرزی و ارائه تسهیلات مربوط به مرزنشینان این نکته به وضوح مشخص می‌شود که درگذشته علت اصلی برقراری تسهیلات واردات و صادرات برای ساکنان مرزی نوعی حمایت در جهت جلوگیری از تخلیه

جمعیتی این مناطق و پیشگیری از پیامدها و آثار سوء آن بوده است (احمدی، ۱۳۹۶: ۳۷). با توجه به این اصول می‌بایست رویکرد همگرایی تبیین گردد.

● همگرایی:

در سیاست بین‌الملل، همگرایی فرآیندی شناخته می‌شود که طی آن واحدهای سیاسی از اعمال اقتدار تام خویش برای رسیدن به هدف‌های مشترک صرف‌نظر کرده و از یک قدرت فوق ملی تبعیت می‌کنند. همگرایی هم در سطح داخلی یک کشور معنی می‌دهد و هم در یک منطقه بین تعدادی از کشورها (Dennis & Yusuf, 2003: 18).

● همگرایی منطقه‌ای:

پیشرفت فرایند دولت-ملت‌سازی به تامین امنیت و توسعه منطقه‌ای و جهانی مساعدت می‌کند. زیرا تکامل این فرایند به برقراری نظم نسبی در نظام آنارشیک بین‌المللی منجر می‌شود. یعنی در فقدان اقتدار مرکزی در نظام بیم‌الملل در لابلای کنش و واکنش‌ها و تعاملات دولت‌ها، قواعدی به مرور ایجاد می‌شوند که نظم نسبی را فراهم می‌کند. بر این اساس می‌توان گفت پیشرفت فرایند دولت-ملت‌سازی نه فقط به همگرایی ملی که به همگرایی دولت‌ها در همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی هم کمک می‌کند. از این قرار، تشکیل دولت-ملت و ایجاد همگرایی ملی از پیش‌نیازهای همکاری و فراتر از آن همگرایی منطقه‌ای است. به عبارت دیگر، همکاری، همگرایی و سرانجام ادغام و یکپارچه‌سازی منطقه‌ای فرایندی است که نخست در قالب فرصت‌های مکی و سپس در سطح فراتر یعنی منطقه به اجرا درمی‌آید. براین اساس فرایند تشکیل جوامع در دو سطح ملی و فراملی شباهت‌هایی به همدیگر دارند. در فرایند همگرایی سطوح مختلفی از هماهنگی، همکاری، ائتلاف و اتحاد وجود دارد. فرایند منطقه‌سازی مستلزم یک تحول از تفاوت نسبی به تجانس در ابعاد مختلفی مانند فرهنگ، امنیت، سیاست‌های اقتصادی و رژیم سیاسی است. به این ترتیب تنها کشورهایی می‌توانند فرایند همگرایی منطقه‌ای را با موفقیت پشت سر بگذارند که پیش از آن در فرایند همگرایی ملی آبدیده و کامیاب شده باشند. زیرا همگرایی کشورها نیز مستلزم طی فرایندی است که در آن واحدهای سیاسی به صورت داوطلبانه از اعمال بخشی از اقتدار خویش برای رسیدن به اهداف مشترک صرف‌نظر کرده، از یک قدرت فوق ملی پیروی کنند. این مشابه همان فرایندی است که پیش از این، گروه‌های نامتجانس قومی، مذهبی و زبانی در روند همگرایی تجربه کرده و به آن دست یافته‌اند. بر این اساس، فرایند همگرایی زمانی رو به پیش دارد که نظام‌های سیاسی با اتکا به ارزش‌های مشترک و فراگیر و توافق عمومی درباره چارچوب نظام فوق ملی به همکاری و انسجام روی آورند. زمانی که انگیزه همگرایی دلایل ایجابی مانند دستیابی به سطوح بالاتری از توسعه، رفاه و صلح باشد، فرایند همگرایی تا سطح اتحاد نیز می‌تواند ارتقا یابد. به این شکل از منطقه‌گرایی، منطقه‌گرایی اختیاری هم گفته شده است. منطقه‌گرایی داوطلبانه و اختیاری فرایندی از پایین و

خودجوش است. در نقطه مقابل اگر روی آوردن به همکاری‌های منطقه‌ای یا بین‌المللی براساس اعمال فشار از سوی یک قدرت بزرگ یا بلوک قدرت باشد به آن منطقه‌گرایی اجباری اطلاق می‌شود. این نوع منطقه‌گرایی بیشتر در زمینه‌های امنیتی-نظامی و در دوران جنگ سرد و نظام دوقطبی شکل گرفت، ماهیت پایدار و مستمری ندارد. فلسفه‌ی منطقه‌گرایی بر این اصل استوار است که در شرایطی که نیل به وحدت جهانی بعید و قابل تحصیل به نظر نمی‌رسد؛ با بسیج نیروها باید به سوی پیوندهای منطقه‌ای حرکت کرد. البته پیوندهای منطقه‌ای که براساس نیازهای مشترک استوار شده باشد در مراحل بعدی می‌تواند به همگرایی جهانی کمک کند (سینایی، ۱۳۹۵).

همگرایی‌های منطقه‌ای در جهان سیاست، پیشینه زیادی دارند و نظریه‌پردازان همگرایی، علیرغم اختلاف در تعاریف از ویژگی‌های مشترک برخوردارند. به‌طورکلی، آن‌ها معتقدند که افراد هنگامی رفتار همگرایانه در پیش خواهند گرفت که پیش‌بینی کنند با پاداش‌ها و تنبیهات مشترکی روبرو خواهند شد (دوئرتی و فالتزگراف، ۱۳۷۶: ۶۷۰).

تعاملات منطقه‌ای همواره یکی از قدیمی‌ترین ابزارهای رشد، توسعه و رفاه اجتماعی مناطق بوده است. این گونه تعاملات به ویژه در نواحی مرزی، هم در جهت توسعه محلی و هم برای توسعه تجارت و همکاری‌های منطقه‌ای مفید بوده است. تجربیات کشورهای در حال توسعه در سه دهه اخیر نشان می‌دهد که توسعه تعاملات مرزی در قالب مقررات و قوانین می‌تواند محرک خوبی برای افزایش مبادلات کالا به صورت رسمی و جهت‌دهی تجارت به سمت مزیت‌های نسبی، گسترش همکاری‌های همه‌جانبه بین مناطق آزاد، توسعه بازارچه‌های بین مرزی، ایجاد سودهای تجاری، اشتغال و نهایتاً امنیت برای مرزنشینان گردد. در آن دسته از مناطق مرزی کشور که به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی از مناطق محروم محسوب می‌گردند، فعالیت‌های تجاری و تعاملات مرزی می‌تواند باعث رونق اقتصادی گردد. با توجه به فقر اقتصادی مردم این مناطق، بازارچه‌های مرزی قابلیت آن را دارند که به مبادلات مرزی ساکنان مرزی نظم لازم را بدهند. همچنین این بازارچه‌ها از پتانسیل لازم برای جذب و نگهداری مردم این مناطق برخوردار بوده و می‌توانند از مهاجرت‌های بی‌رویه جلوگیری نمایند (محمودی، ۱۳۸۴، ۱۰۸-۱۰۷).

تبادلات تجاری مرزنشینان با کشورهای همسایه، سال‌های سال است که در شهرهای مرزی جمهوری اسلامی ایران رواج داشته و خود به نوعی تجارت در این مناطق تبدیل شده که معیشت عده‌ای از ساکنان نقاط صفر مرزی را تأمین می‌کند. بر این اساس ایجاد بازارچه‌های مرزی که اصولاً خاص کشورهای جهان سوم است نیز در جهت قانونی کردن تبادلات مرزنشینان شکل گرفت. ایجاد بازارچه‌های مرزی اصولاً با اهدافی نظیر ایجاد اشتغال و تأمین معیشت ساکنان این مناطق، کنترل قاچاق کالا و افزایش امنیت مرزها شکل می‌گیرند. اما نمی‌توان اذعان کرد که این اهداف تاکنون به صورت واقعی تحقق یافته و اداره‌ی این بازارچه‌ها منجر به رونق اقتصادی مناطق شهری و روستایی محدوده‌های مرزی شده است. نکته مهم آن که متأسفانه این بازارچه‌ها عملاً به نقاط راهبردی وارداتی تبدیل شده و در واقع دولت با ارائه مجوز برای ایجاد بازارچه‌های مذکور، زمینه

افزایش واردات به کشور را تسهیل و تأیید می‌کند. هر چند که دولت مردان از مراکز یاد شده به عنوان مراکز رسمی تجارت و تبادلات دو سویه مرزی یاد می‌کنند و نسبت به سهم تجاری جمهوری اسلامی ایران از این بازارچه‌ها ارزیابی مثبتی دارند. اما نمی‌توان منکر آن شد صادرات از طریق این بازارچه در برابر سیل عظیم ورود کالا از مراکز مذکور، رقم بسیار ناچیزی است که کفه‌ی تبادلات تجارت مرزی را برای جمهوری اسلامی ایران منفی کرده است (غلامی، ۱۳۹۲، ۷۱-۷۲).

به عقیده‌ی «جونز و وایلد»^(۱)، مناطق مرزی به عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه نیافته شناخته می‌شوند. این حاشیه‌ای بودن گرچه می‌تواند نتیجه شرایط جغرافیایی مناطق مرزی باشد، اما خود پدیده‌ی مرزی بودن، بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن منطقه را مضمحل می‌سازد. آنان معتقدند که با برقراری مرز بین دو کشور، فضاهایی که به یکدیگر متصل اند و تداوم فضایی را تأمین می‌کنند، از یکدیگر جدا شده و حاشیه‌ای می‌شوند که علت عقب ماندگی این نواحی است (کامران؛ محمدپور و جعفری، ۱۳۸۸، ۸).

مناطق مرزی از نقاط حساس و راهبردی کشور به شمار می‌روند، به خصوص در مناطق کوهستانی و بیابانی جمهوری اسلامی ایران به دلیل فقدان رفاه و نبود انگیزه‌های لازم برای زندگی، زمینه ساز مشکلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای دولت‌های وقت بوده است. کمبودهای بالقوه در تولید، فقدان اشتغال، نازل بودن درآمد و عدم دسترسی به نیازهای اولیه عمده‌ترین مشخصه‌ی اقتصادی - اجتماعی مناطق مرزی است که زمینه را برای معضلات و نابسامانی‌هایی چون مهاجرت، قاچاق کالا، شورش و ناامنی در این مناطق فراهم آورده است (سعیدی؛ اسماعیل‌زاده و عبدالله‌پور، ۱۳۸۸، ۹۵). برنامه‌ریزی منطقه‌ای، بر دو مبحث توسعه منطقه‌ای و عدم تعادل منطقه‌ای استوار است و این موضوعات از مبانی نظری مشترکی برخوردارند (به گونه‌ای که مشکل عمده توسعه منطقه‌ای در عدم تعادل منطقه‌ای، تفسیر و تحلیل می‌شود) با این وجود ممکن است این دو مقوله جدای از یکدیگر، طرح و ارائه شوند. با توجه به این که مبانی نظری توسعه منطقه‌ای و تفسیر عدم تعادل‌های منطقه‌ای، مبتنی بر منشأ اقتصادی یا جغرافیایی بوده است، عمدتاً نظریات برنامه‌ریزی منطقه‌ای توسط اقتصاددانان یا جغرافی دانان مطرح شده و تکامل یافته است. مفهوم بازار هم به عنوان اصلی‌ترین نمود اقتصاد، به ویژه در جوامع در حال توسعه به عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی در مطالعه جامعه‌شناسی اقتصادی، همچنان تحت تسلط نظریه‌های اقتصادی است. وضعیت خاص جغرافیایی استان‌های مرزی و برخی شرایط اجتماعی - سیاسی دیگر در این استان‌ها، حکایت از وجود شکاف‌های عمیق میان این مناطق و دیگر مناطق کشور دارد. مسائل مربوط به توزیع ثروت، قدرت و منزلت در این مناطق جدی است. روند مرکزگرایی، منجر به بروز نوعی عدم تعادل شده است؛ به گونه‌ای که ما شاهد ارتقای سطح استانداردهای زندگی در استان‌های مرکزی و کاهش آن در مناطق مرزی هستیم. از حیث امنیتی، این پدیده منفی ارزیابی شده و می‌تواند واکنش‌هایی را به دنبال داشته باشد (علینقی، ۱۳۸۷، به نقل از احمدی، ۱۳۹۳).

همگرایی در مناطق مرزی متأثر از تغییرات دائمی (همگرایی و واگرایی) در مناطق مرزی است. علاوه بر این مرزها معمولاً به‌طور مصنوعی و به شکل‌های قراردادی ترسیم می‌شود و به‌نوبه خود به‌صورت پدیده‌های اقتصادی اجتماعی بروز عینی می‌یابد؛ این معنی تا آنجا پیش رفته است که بعضی معتقدند مرزها دارای یک چرخه حیاتی هستند و به این معنی که متولد می‌شوند، مراحل رشد و توسعه چندی را پشت سر می‌گذارند و سرانجام می‌میرند؛ بنابراین بسیار طبیعی است که مناطق مرزی در معرض تغییر و تحول دائمی باشند (حیدری ساریان و صائب، ۱۳۹۵: ۶). از سوی دیگر در خصوص کاربرد استراتژی در مرز این واقعیت وجود دارد که اولین گام در جهت بهبود تأثیرات اقدامات مرزی، اتخاذ راهبرد مناسب و انتخاب راهکارهای کاربردی مطلوب در این زمینه باشد (پورمنافی، ۱۳۹۷: ۱۷۵). با توجه به ماهیت ایدئولوژیک نظام حاکم بر جمهوری اسلامی ایران از یک‌سو و توان و پتانسیل فراوان جمعیتی سرزمینی اقتصادی ویژگی‌های خاص ژئوپلیتیک و موقعیت استراتژیک آن در خاورمیانه از سوی دیگر طبیعتاً تمایل دارد که به قدرت مسلط در منطقه تبدیل شده و از این طریق اول دیدگاه‌ها و اهداف ایدئولوژیک سیاست خارجی‌اش را پیش برد ثانیاً از نفوذ دشمنان خود در منطقه جلوگیری کند و سال‌سند به‌عنوان مدل و الگوی اصلی کشورهای منطقه مطرح شود (ملکی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۹). بنابراین اتخاذ راهبرد همگرایی در تعاملات مرزی بسیار راهگشا خواهد بود. از این‌رو لزوم تدوین برنامه‌های توسعه‌ای در این مناطق به حل مشکلات و عقب‌ماندگی در بخش‌های مختلف در جهت ثبات جمعیت ضروری می‌نماید (تابعی و همکاران، ۱۳۹۶: ۴).

● محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه در این تحقیق مرز ایران با ترکیه است که این مرز از محل تلاقی رودخانه ارس و قره‌سو واقع در دارکلان (دیم قشلاق) علامت مرزی سه‌جانبه در مرز مشترک ایران، ترکیه و جمهوری آذربایجان (جمهوری خود مختار نخجوان) شروع و پس از طی منصف‌المیاه رودخانه قره‌سو، به خروجی دریاچه بورآلان رسیده و از آنجا به طرف تپه‌ای که در شمال غربی دریاچه مذکور قرار دارد، سیر می‌نماید و از حاشیه جنوب شرقی ارتفاعات آزارات عبور می‌نماید. مرز پس از گذر از مقسم‌المیاه ارتفاعات مرزی، کوه‌های آزارات را در داخل ترکیه قرار می‌دهد، سپس مسیر مقسم‌المیاه، خط‌الراس، خط‌القعر و قله ارتفاعات مرزی و منصف‌المیاه چند رودخانه فصلی و کوچک و منصف‌المیاه رودخانه نازلوچای را طی نموده و در نهایت در محل علامت مرزی ۵۱۷ به راس کوه دالامپر داغ بزرگ (محل تلاقی مرز مشترک سه کشور ایران و ترکیه و عراق) منتهی می‌شود. به این ترتیب مسیر عبور خط مرز ایران و ترکیه تماماً از عوارض طبیعی تشکیل شده است. طول مرز ایران و ترکیه ۵۸۰ کیلومتر است که ۳۵ کیلومتر آن مرز آبی متشکل از رودخانه‌های قره‌سو (۲۵ کیلومتری) و نازلوچای (۱۰ کیلومتر) می‌باشد، در سرتاسر مرز مشترک دو کشور، ۵۱۷ میله مرزی اصلی و ۴۰ میله مرزی فرعی (در مجموع ۵۵۷ علامت مرز) نصب گردیده و عمق نوار مرز دو کشور ۵۰ کیلومتر تعیین شده است (رضایی و قیطاسی، ۱۳۹۹: ۲۳۶).

● روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ ماهیت داده‌ها و شیوه اجرا، از نوع پژوهش‌های کیفی است. در این پژوهش با مراجعه به ادبیات تجربی و نظری، عوامل موثر در تعاملات بین مرزبانی ایران و کشور ترکیه به طریق اکتشافی، شناسایی و استخراج گردید، و به روش کیفی به تجزیه و تحلیل این موارد پرداخته شد. در این پژوهش با استفاده از ابزار رایج مصاحبه نیمه ساختار یافته با ۲۸ نفر از فرماندهان و مدیران فرماندهی مرزبانی استان آذربایجان غربی، با مراجعه حضوری و مصاحبه با تک تک نفرات انجام شد. به لحاظ علمی فرایند این کار به این شکل است که زمانی که بنا باشد درباره اتفاق نظر یک جمع صاحب نظر در یک موضوع خاص به بررسی پرداخته شود، از روش تحلیل مضمون استفاده می‌شود. این روش، فرآیندی ساختاریافته برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی دانش موجود در نزد گروهی از کارشناسان و خبرگان است که از طریق مصاحبه در بین افراد و بازخورد کنترل شده پاسخ‌ها و نظرهای دریافتی صورت می‌گیرد. روش نمونه‌گیری بصورت اشباع نظری است و این کار تا زمانی انجام می‌گیرد که نمونه‌های بیشتر به کیفیت داده‌های تحقیق، کمکی نکنند. تعداد پرسش‌ها یا گزاره‌های مورد نظر و میزان تنوع آراء و اندیشه‌ها در فضای گفتمانی موضوع، از معیارهای کلیدی برای تعیین تعداد افراد مشارکت کننده است. همانطور که بیان شد، جامعه آماری تحقیق حاضر از بین فرماندهان، مدیران و معاونین فرماندهی مرزبانی استان آذربایجان غربی به تعداد ۲۸ نفر (به شرط اشباع نظری) به صورت تمام شمار انتخاب شده است. در خصوص ابزار گردآوری داده‌ها، یکی از پرکاربردترین تکنیک‌های گردآوری اطلاعات، به ویژه در ایران مصاحبه است. مصاحبه شیوه‌ای است که در آن مصاحبه شونده مستقیماً به عنوان پاسخ دهنده مخاطب قرار می‌گیرد. مصاحبه را گفت‌وگویی هدفمند تعریف کرده‌اند که در آن مصاحبه‌گر پرسش‌های از قبل تعیین شده‌ای می‌پرسد و مصاحبه شونده به آن جواب می‌دهد. این کار به منظور کسب اطلاعات درباره موضوع یا حوزه مورد بررسی انجام می‌شود. هرچند، ممکن است پژوهشگر در خلال مصاحبه پرسش‌های جدیدی ساختار بندی کند و آن‌ها را از مصاحبه شونده بپرسد. در این تحقیق ابزار و روش گردآوری اطلاعات مصاحبه نیمه ساختار یافته با جامعه آماری مدنظر بود است. روش تحلیل داده‌ها در این پژوهش تحلیل مضمون است که به صورت سه سطحی انجام گرفت. کدگذاری داده‌ها به روش تجزیه و تحلیل و بر اساس مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر انجام گرفت و در نهایت مفاهیم، مقولات و گزاره‌ها استخراج شد.

در خصوص روایی پژوهش حاضر باید به این نکته اشاره کرد که روایی یک پژوهش حاکی از آن است که ابزار اندازه‌گیری بتواند تمامی ویژگی‌های مورد نظر را داشته باشد و اهمیت آن بدین خاطر است که اندازه‌گیری‌های نامناسب و ناکافی، می‌تواند هر تحقیق علمی را بی‌ارزش و خالی از اعتبار سازد. برای بدست آوردن روایی در پژوهش حاضر، از نظرات و رهنمودهای خبرگان، کارشناسان و همچنین اساتید راهنما و مشاور برای تدوین سوالات مصاحبه استفاده شده است. برای دستیابی به معیار اعتبارپذیری، از سه فن استفاده گردید. نخست اعتباریابی توسط اعضا صورت گرفت

به طوری که از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا یافته‌های کلی مطالعه را ارزیابی کرده و در مورد صحت آن نظر دهند و سپس از نظریات آن‌ها در هنگام نتیجه‌گیری و تحلیل کمک گرفته شد. روش دوم، مقایسه تحلیلی است، در این روش به داده‌های خام رجوع گردید تا ساخت‌بندی نظریه با داده‌های خام مقایسه و ارزیابی گردد، در روش سوم از بازرسی خارجی استفاده شد، به طوری که داده‌ها چندین بار توسط خبرگان مورد بررسی و نظارت قرار گرفت و راهنمایی‌ها و ملاحظات خبرگان در انسجام بخشی و بکارگیری درست از یافته‌ها چندین بار تکرار شده و تطبیق گردید که این نظارت و بررسی بر تمام مراحل پژوهش، استفاده شد. در نهایت روش تحلیل داده‌ها در این پژوهش تحلیل مضمون است که به صورت سه سطحی انجام گرفت. کدگذاری داده‌ها به روش تجزیه و تحلیل و بر اساس مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر خواهد بود و در نهایت مفاهیم، مقولات و گزاره‌ها استخراج شد.

● بحث و یافته‌ها

یافته‌های جمعیت‌شناختی

در ذیل، جدول جمعیت‌شناختی تعداد ۲۷ نفر از نمونه‌هایی که با آن‌ها مصاحبه شده، آمده است که شامل مولفه‌های جنسیت، سن و سال، تحصیلات، شغل و سابقه خدمت در شغل می‌شود.

جدول ۱: اطلاعات جمعیت شناختی مصاحبه‌شونده‌ها

زمان مصاحبه/ دقیقه	سن/سال	تحصیلات	سن/سال	جنسیت	مصاحبه-شونده
۵۰	۳۶	کارشناسی ارشد	۵۵	مرد	م ۱
۶۰	۲۷	کارشناسی ارشد	۴۹	مرد	م ۲
۵۵	۲۲	کارشناسی	۴۶	مرد	م ۳
۶۰	۲۹	کارشناسی ارشد	۴۹	مرد	م ۴
۷۰	۲۰	کارشناسی ارشد	۴۳	مرد	م ۵
۶۵	۲۸	کارشناسی	۴۹	مرد	م ۶
۷۵	بازنشسته	کارشناسی ارشد	۵۰	مرد	م ۷
۶۰	۲۶	کارشناسی	۴۳	مرد	م ۸
۶۵	۲۶	کارشناسی	۴۸	مرد	م ۹
۵۰	۲۸	کارشناسی ارشد	۴۹	مرد	م ۱۰
۷۵	۲۹	کارشناسی	۴۹	مرد	م ۱۱
۶۰	۲۶	کارشناسی	۴۹	مرد	م ۱۲
۵۵	۲۴	کارشناسی ارشد	۴۴	مرد	م ۱۳
۵۰	۲۵	کارشناسی	۴۵	مرد	م ۱۴
۷۰	۲۹	کارشناسی	۵۱	مرد	م ۱۵
۶۵	۲۶	کارشناسی	۴۵	مرد	م ۱۶
۵۵	۲۸	کارشناسی	۴۵	مرد	م ۱۷

زمان مصاحبه/ دقیقه	سن/سال	تحصیلات	سن/سال	جنسیت	مصاحبه-شونده
۷۵	۲۶	کارشناسی	۵۰	مرد	م ۱۸
۶۰	۲۰	کارشناسی	۴۹	مرد	م ۱۹
۶۵	۲۶	کارشناسی	۴۴	مرد	م ۲۰
۶۵	۱۸	کارشناسی	۴۳	مرد	م ۲۱
۶۵	۲۱	کارشناسی	۴۲	مرد	م ۲۲
۵۵	۲۲	کارشناسی	۴۲	مرد	م ۲۳
۷۰	۱۸	کارشناسی	۴۳	مرد	م ۲۴
۶۵	۲۳	کارشناسی	۴۲	مرد	م ۲۵
۶۵	۲۰	دانشجوی کارشناسی ارشد	۴۰	مرد	م ۲۶
۷۰	بازنشسته	کارشناسی ارشد		مرد	م ۲۷

از میان مصاحبه‌شونده‌ها، ۵ نفر (۵۰/۱۸ درصد) دارای سن و سال بین ۵۰ تا ۵۵، ۱۲ نفر (۴۴/۴۴ درصد) ۴۵ تا ۴۹ سال و ۱۰ نفر (۳۷ درصد) دارای سن و سال ۴۰ تا ۴۴ سال بودند. از نظر مدرک تحصیلی، ۹ نفر (۳۳/۳۳ درصد) مصاحبه‌شونده‌ها کارشناسی ارشد و ۱۸ نفر (۶۶/۶۶ درصد) کارشناسی بودند. به لحاظ شغل سازمانی، ۱۲ نفر (۴۴/۴۴ درصد) دارای مشاغل فرماندهی، ۸ نفر (۶۲/۲۹ درصد) شغل معاونی، ۵ نفر (۵۱/۱۸ درصد) مشاغل جانشینی، و ۲ نفر (۴۰/۷ درصد) در جایگاه نیروی عادی خدمت می‌کردند. به لحاظ سنوات خدمت نیز، ۲ نفر (۴۰/۷ درصد) با داشتن سنوات پایین‌تر از ۲۰ سال، ۸ نفر (۶۲/۲۹ درصد) با سنوات ۲۰ تا ۲۴ سال، ۱۴ نفر (۸۵/۵۱ درصد) با سنوات ۲۵ تا ۳۰ سال و ۳ نفر (۱۱/۱۱ درصد) با سنوات ۳۰ به بالاتر بودند. به لحاظ زمان مصاحبه‌ها، ۴۰.۷ درصد مصاحبه‌ها یعنی مصاحبه با دو نفر از مصاحبه‌شونده‌ها در وقت غیر اداری و ۶۰.۹۲ درصد مصاحبه‌ها در وقت اداری انجام گرفته است.

● یافته‌های تحلیلی

براساس تحلیل‌های صورت گرفته، پس از تعیین مضامین پایه و سازمان‌دهنده، به مضامین فراگیر پژوهش می‌رسیم. مضامین فراگیر به دست آمده از پژوهش حاضر، شامل مضمون سازمانی، مضمون فراسازمانی و مضمون فردی-شخصیتی بوده است. برای آرایه منسجم مضامین به دست آمده در فرایند مصاحبه با مصاحبه‌شونده‌ها، در جدول ذیل، تمامی این موارد نشان داده شده است.

جدول ۲: مقولات پایه، محوری و اصلی پژوهش

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
اسناد بالادستی و دستورالعمل‌های صادره از سوی سلسله مراتب سازمانی/گسترش روابط سیاسی-نظامی حسنه با کشور ترکیه/حفظ تعادل قدرت در میدان اقتصاد در دو سوی مرز/ارتقا روابط استراتژیک منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای/بهره‌مندی از امکانات و تجهیزات همدیگر/	سیاست مبتنی بر موازنه قدرت	مضمون فراسازمانی
تعامل مرزبانان با ادارات و نهادهای دخیل در امر مرز/اختیارات واگذار شده به مرزبانان در چارچوب قوانین و مقررات/ارتقا تماس‌های شفاهی و کتبی به منظور بیان صریح مسایل و مشکلات و تبادل اخبار و اطلاعات/جلب حمایت دستگاه‌های اجرایی در ارتقا تعاملات فی ما بین مرزی با کشور ترکیه/	قوانین تسهیل کننده مرزی	
نقش آفرینی سازمان‌های دولتی در تقویت و توسعه مرزها/کمک دو کشور به تسهیل جریان مجاز کالا و خدمات/تلاش در جهت رفع محرومیت از مناطق مرزی و کاهش شکاف طبقاتی در میان مرزنشینان دو کشور/ایجاد سازوکار تسهیل کننده در صدور پروانه گذر مرزی/راه‌اندازی بازارچه‌های مشترک مرزی برای ارتقا سطح تجارت و بازرگانی میان دو کشور/حمایت دستگاه‌های دولتی از تجار و بازرگانان محلی/افزایش امنیت حمل و نقل و ترانزیت کالا در نواحی مرزی/	تسهیل جریان تجارت و بازرگانی	
ایجاد بسترها و سازوکارهای مشترک برای مقابله با قاچاق/انجام اقدامات مشترک جهت مقابله با تردهای غیرمجاز مرزی به هر دو سوی مرز/واگذاری اختیارات لازم به مرزبانان در چارچوب قوانین و مقررات سازمانی/تبیین سازوکار مدیریت منسجم و متحد مرز مشترک/همفکری، هم‌اندیشی و همکاری در مدیریت و کنترل هوشمند مرزهای مشترک/اطلاع‌رسانی به موقع در هنگام انجام رزمایش‌ها و پروازهای پهبادی/	مدیریت یکپارچه چالش‌های مرزی	
همکاری مشترک در امر رسیدگی به بلایای طبیعی و امدادرسانی/پذیرش و اسکان مرزنشینان همدیگر در هنگام بروز تنش یا بلایای طبیعی/	امدادرسانی مشترک در بلایا	
تعهد و پایبندی به قراردادهای و پروتکل‌های مشترک مرزی/پایبندی به اصول و مبانی دیپلماسی مشترک/بازنگری و نوسازی قرارداد مشترک مرزی دو کشور/	بازنگری در قراردادهای مرزی	
آشنایی مرزبانان با قوانین و مقررات تعامل مرزی/قدرت مدیریت و توانایی تصمیم‌گیری مرزبانان/آموزش و آشنایی مرزبانان با قوانین و مقررات بین‌المللی/	اشراف بر مفاد قراردادهای	مضمون سازمانی
تقلیل موانع اداری تشکیل جلسات و کمیسیون‌های مشترک مرزی/راه‌اندازی سازوکار تشکیل جلسات مشترک مرزبانان درجه ۱ و ۲ با مرزبانان کشور ترکیه/ایجاد خطوط الکترونیکی و مخابراتی ارتباط مستقیم صوتی و تصویری میان مرزبانان دو کشور/روابط و تعاملات در مراسم‌های ملی و مذهبی طرفین/حضور به موقع در دیدارها و جلسات تعاملی مشترک/ارسال پیام‌های تبریک و تسلیت در مناسبت‌ها/انجام تشریفات رسمی در جلسات ملاقات مرزی/	ارتقا مناسبات رسمی و غیررسمی	
پایبندی دو کشور به اصل استرداد مجرمینی که به خاک کشور مقابل گریخته‌اند/جلب حمایت سلسله مراتب فرماندهی از مرزبانان/ایجاد سازوکار لازم برای مقابله مشترک با گروهک‌های تروریستی/تبادل اخبار و اطلاعات پیرامون موضوعات امنیتی و نظامی/اجرای مأموریت‌های مشترک مرزی برای مقابله با اشرار و قاچاقچیان/مقابله مشترک با اقدامات ضدامنیتی اشرار و گروهک‌های مسلح/اجرای مانورها و گشت‌های مرزی مشترک/بهره‌مندی از ظرفیت‌های مشترک آموزشی/	همکاری نظامی-امنیتی-اطلاعاتی	
انتظام و قاطعیت مرزبانان در تعاملات فی ما بین/راه‌اندازی شرکت‌های مشترک المنافع در مناطق مرزی مشترک/تبیین سیاست‌های مبتنی بر صداقت در تعاملات مرزی/طراحی الگوی تعاملی میان دو کشور با تاکید بر شرایط مرزها/رعایت حقوق شهروندی اتباع دو کشور در گذرگاه‌های مرزی	اعتمادافزایی در ارتباطات فی مابین	

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر
آشنایی با آداب، رسوم و سنن کشور همسایه/شناخت لازم از وضعیت فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نظامی کشور همسایه/تعمیق نقش مرز به مثابه عامل پیوند فرهنگ‌ها/آشنایی با زبان رسمی کشور همسایه و فن بیان در پرداختن به مسایل مرزی/احترام متقابل به عقاید و باورهای همدیگر/افزایش مناسبات فرهنگی-اجتماعی مشترک/	تسلط بر زبان و فرهنگ	
پایبندی نیروهای دو طرف به حفظ و احترام به امنیت مناطق سرحدی/اعمال حاکمیت مقتدرانه‌ی دو کشور بر مرزهای سرزمینی‌شان/احترام به حقوق متقابل در خصوص احداث ابنیه‌ی مرزی/	احترام به اصل حاکمیت قلمرویی	مضمون فردی-شخصیتی
استمرار بر ملاقات‌های مرزی مشترک/رعایت حقوق و احترام به اتباع همدیگر در مبادی مرزی/اجتناب از بروز و تنش‌های جزئی/پیگیری مسالمت‌آمیز مطالبات مرزی/تعیین مواضع مشترک در مقابله با تهدیدات مرزی مشترک/برجسته‌کردن مشترکات دینی، آیینی و فرهنگی اجتماعی/	برجسته‌سازی مشترکات و پرهیز از تنش	

● مضمون سازمانی

در بُعد سازمانی، موضوعاتی نظیر سلسله مراتب سازمانی، دستورالعمل‌ها، قوانین و مقررات، ابلاغیه‌ها و بخشنامه‌ها، کمیت و کیفیت آموزش سازمانی در خصوص نحوه و شگردهای ارتقا تعاملات سازمانی با سازمان‌های همکار در آن سوی مرز، اشراف بر معاهدات و قراردادهای فی مابین دولت‌ها همجوار ایران، و دیگر فرصت‌ها و محدودیت‌های سازمانی مطرح می‌شوند. در واقع سازمان با در نظر گرفتن رویه‌های مصوب خود می‌تواند زمینه تعاملات بیشتر خود با دیگر سازمان‌ها را فراهم آورد. فرماندهی مرزبانی فراجا با داشتن استوارنامه از وزارت خارجه نقشی مهم در تعامل با مرزبانی کشورهای همسایه دارد. در این میان برخی مقولات و موضوعات درون سازمانی می‌توانند در ارتقا تعامل مرزبانی و به ویژه فرماندهی مرزبانی استان آذربایجان غربی با مرزبانی کشور ترکیه در محدوده مرز مشترک این کشور با ایران در گرو ارایه برخی آموزش‌های ویژه و کاربردی به مرزبانان درجه یک و دو، برگزاری دوره‌های تخصصی برای آنها، ارتقا مهارت‌های دانشی و بینشی آن‌ها نسبت به حل مسایل و مشکلات مرزی و داشتن قدرت چانه‌زنی بالا در رسیدگی به امورات مرزی و استیفای حقوق مرزنشینان و پیدا نمودن قوانین جمهوری اسلامی ایران در مرزهای سرزمینی است. در واقع آشنایی و شناخت مرزبانان ایرانی با برخی از رسوم، عادات، آیین‌ها، مفاد قراردادها و معاهدات فی ما بین با کشور ترکیه و برقراری جلسات مشترک با مرزبانان آن‌ها می‌تواند نقطه عطفی در روابط سیاسی و کلان دو کشور نیز به حساب آید.

● مضمون فراسازمانی

در بُعد فراسازمانی نیز برخی سازمان‌های مرتبط با امورات مرزی نقش مهمی در ارتقا تعاملات مرزی مرزبانان ایران با مرزبانان کشور ترکیه دارد. برخی سازمان‌های متولی توسعه و ارتقا زیرساختی در نوار مرز می‌توانند با ارایه راهکارهای پیشرفت-محور در نوار مرز، زمینه را برای دادوستد مرزی و رونق بازرگانی در مرز فراهم آورند. این سازمان‌ها همچنین با نقش حمایتی و پشتیبانی خود از

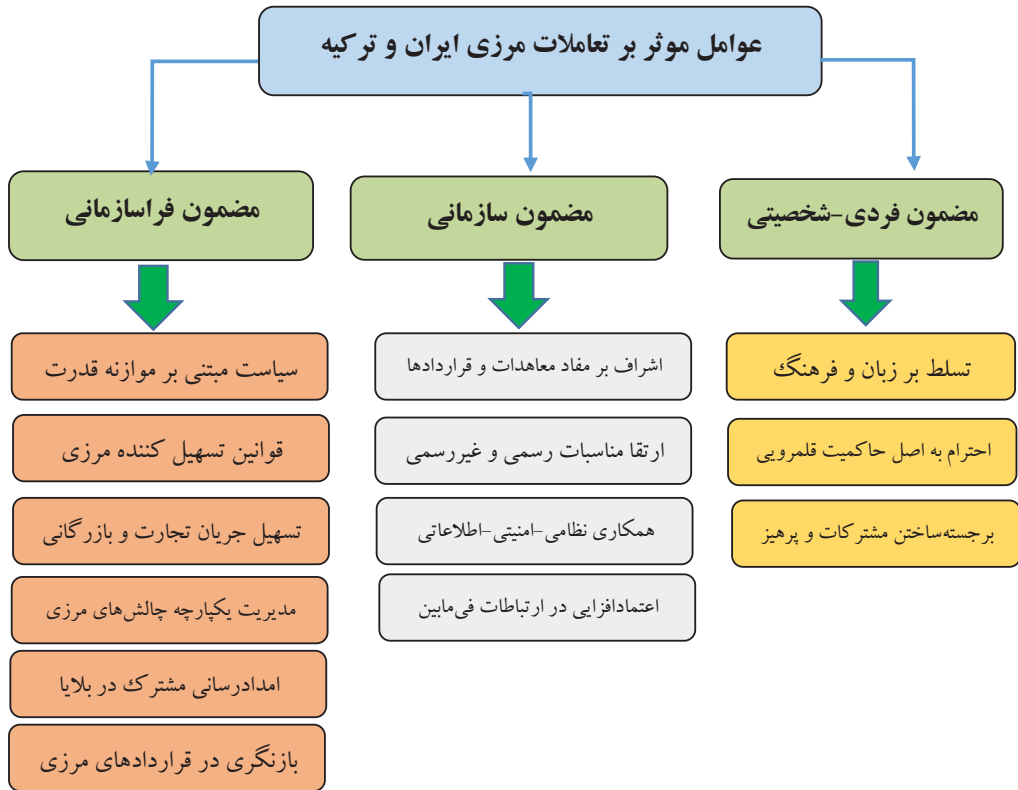
تعاملات مرزی با کشو همسایه می‌توانند بر قدرت مرزبانی در حل مسایل و مشکلات مرزی در نوار مرز کمک کنند. در واقع مرزبانی به تنهایی نمی‌تواند با کشور ترکیه تعامل داشته باشد بلکه نقش سازمان‌های دیگر و حمایت آن‌ها نیز می‌تواند منجر به تسهیل جریان ارتباطات و تعاملات در روابط میان مرزبانی ترکیه با مرزبانی ایران شود.

● مضمون فردی-شخصیتی

در بُعد فردی-شخصیتی، به توانمندی‌ها، مهارت‌ها و پتانسیل مرزبانان در تعامل با هم‌تایان خود در مرزبانی ترکیه اشاره می‌شود که نقش مهمی در قدرت رایزنی آنان و بالا بردن روابط فی‌مابین مرزبانان دارد. در واقع مرزبانان با بهره‌گیری از تجارب درخور و با شرکت در دوره‌های تخصصی و عالی معاهدات و قراردادهای مرزی می‌توانند توانمندی خود را در جلسات تعامل با مرزبانان ترکیه بالا برده و در خصوص مسایل و مشکلات پیش روی نوار به شیوه‌ای اصولی و دقیق به رایزنی و مباحثه بپردازند. اگر چه بخش زیادی از این توانمندی‌ها به آموزش‌های پیش‌ارایه شده به آنان بستگی دارد اما بخش قابل توجهی از این مهارت‌ها نیز در گرو بذل توجه مرزبانان ایران در مرز مشترک با ترکیه به آشنایی تخصصی با زبان و فرهنگ کشور ترکیه، شناخت کافی از شرایط اجتماعی و سیاسی حاکم بر منطقه و بهره‌مندی از قدرت تجزیه و تحلیل رویدادهای منطقه است. اینجاست که مرزبانان کشور در در آذربایجان غربی باید از میان افرادی انتخاب شوند که از توانمندی‌ها و مهارت‌های شایانی در برقراری ارتباطات، اشراف بر موضوعات و مسایل منطقه و توانمندی حل و فیصله‌ی مشکلات در منطقه هدف را دارند. اینجاست که می‌توان به حل مسالمت‌آمیز مسایل و مشکلات و ارتقا تعاملات مرزی با مرزبانان کشور همسایه امیدوار بود.

● مدل نهایی پژوهش

در نمودار ذیل به مدل نهایی پژوهش در سه قالب ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها پرداخته شده و هر کدام در چارچوب نمودار موجود آرایه شده است.

نمودار ۱: مدل نهایی پژوهش

● نتیجه‌گیری

مرز مشترک جمهوری اسلامی ایران با ترکیه همواره از مرزهای حساس خاورمیانه به حساب آمده است. این دو کشور به سبب حساسیت و تاثیرگذاری بالایی که در معادلات خاورمیانه ایفا می‌کنند، همواره در بره‌های مختلف تاریخی در منطقه هدف برنامه‌ریزی‌های دشمنان فرامنطقه‌ای برای ایجاد جو ناآرامی و محیط بدبینی بوده‌اند. از این رو دشمنان همواره کوشیده‌اند تا با تجهیز برخی گروه‌های معاند مسلح و همچنین ترویج افراطی‌گری در منطقه، روابط این دو کشور را پیشینه‌ای تاریخی دور و درازی در روابط سیاسی، نظامی، اجتماعی و فرهنگی دارند، متزلزل نمایند. در این راستا دشمنان فرامنطقه با اهدای سلاح و مهمات جنگی به برخی گروه‌های مسلح و معاند در منطقه و هدایت عملیاتی و اطلاعاتی آن‌ها در مرز مشترک میان ایران و ترکیه کوشیده است تا این محیط مرزی را ناامن نموده و به نوعی از مناسبات چندانگی این دو کشور با هم بکاهد. اینجاست

که این گروه‌های مسلح در قالب تیم‌های کوچک چند نفری، طی دهه‌های گذشته حملاتی ایذایی را به مقرهای نظامی و امنیتی دو کشور داشته است.

لذا با توجه به آنچه پیرامون موقعیت منطقه و به ویژه منطقه مرزی میان ایران و ترکیه گفته شد می‌توان گفت که همکاری دو کشور در زمینه‌های مختلف نظامی و انتظام مرزی و همچنین تغذیه‌ی اطلاعاتی همدیگر پیرامون تهدیدات و چالش‌های منطقه می‌تواند ضمن ارتقا روابط و روابط فی مابین، گام بزرگی در ایجاد و نهادینه کردن امنیت پایدار در منطقه مرزی مشترک باشد. در واقع شرایط منطقه ایجاب می‌کند که همواره مرزبانی دو طرف اشراف اطلاعاتی خود را بر مرز بالا برده و شناخت لازم را از اقدامات و برنامه‌های گروهک‌های مسلح داشته باشند. لذا همکاری اطلاعاتی و عملیاتی دو طرف می‌توان نقطه عطفی در برقراری امنیت در مرز مشترک دو کشور و در دیگر مناطق مرزی به حساب آید.

از طرفی با توجه به اینکه مرز مشترک میان ایران و ترکیه صعب العبور بوده و از جو اقلیمی خشنی در غالب فصول سال برخوردار است، همواره مسایل و مشکلاتی برای مترددین مرزی، تجار و بازرگانان محلی، عابران غیرمجاز و غیره پیش می‌آید که نبود یک سازوکار مشترک و هماهنگی‌ها لازم در این خصوص می‌تواند با مشکلات بغرنجی در آینده همراه شود که به عنوان نمونه می‌توان به گیرافتادن کوهنوردان و کولبران در بهمن‌ها و در جاده‌های پُر برف کوهستانی در مرز مشترک دو کشور اشاره کرد که هر سال تعدادی را به علت نبود برنامه ریزی لازم برای امداد رسانی مشترک و بهینه به کام مرگ می‌فرستد. لذا هم تعامل مرزبانان و دیگر متخصصان امداد و نجات دو کشور با هم می‌تواند به تعامل دو کشور در سطح کلان ختم شود و هم تعامل در سطح کلان نیز می‌تواند منجر به انعقاد تفاهم‌نامه‌های تخصصی‌تر میان مرزبانان دو طرف و سازمان‌های امداد و نجات و هلال احمر دو طرف برای کمک‌رسانی و امداد رسانی بهتر به قربانیان دو طرف شود.

از جمله موضوعات و موارد دیگر که می‌تواند به ارتقا تعاملات دو طرف کمک کند، شناخت و اشراف لازم بر مشخصه‌های فرهنگی، اجتماعی، دینی و آیینی، زبان و حساسیت‌های فرهنگی همدیگر است. شناخت کافی مرزبانان نسبت به آداب و رسوم کشور ترکیه و همچنین زبان رسمی آنان می‌تواند به مرزبانان کمک کند در مواقع تشکیل جلسات مشترک با قاطعیت و آرامش خاطر بیشتری دست به تصمیم‌گیری و گفتگو در باب موضوعات و دغدغه‌های مشترک بپردازند. مادامی که مرزبانان بتوانند در فرصت‌ها و مناسبت‌های مختلف به زبان مرزبان کشور همسایه (ترکیه) به آن‌ها تبریک و یا تسلیت بگویند، می‌توانند زمینه‌ساز ارتقا تعاملات مشترک فی مابین شده و زمینه را برای همکاری‌های مرزی بیشتر فراهم آورند. در ارسال پیام‌های تبریک و تسلیت در مناسبت‌های مختلف به مرزبانان کشور همسایه می‌توان تداعی‌گر این موضوع باشد که تعامل فقط نمی‌تواند در سطح رسمی و پیرامون موضوعات رسمی باشد، بلکه می‌تواند در راستای نزدیک شدن فرهنگی و اجتماعی دو کشور به همدیگر نیز صورت گیرد.

اشراف بر مفاد قراردادها، معاهدات، کمیسیون‌ها و تفاهم‌نامه‌های فی‌مابین نیز از جمله

موضوعاتی است که می‌تواند به قرابت بیشتر دو کشور و مرزبانان آن‌ها بیانجامد. هر چقدر مرزبانان به مطالعه بیشتر قراردادهای بپردازند، راحت‌تر و مطمئن‌تر می‌توانند در جلسات و نشست‌های مشترک در باب موضوعات و چالش‌های مشترک مرزی گفتگو کرده و تصمیم‌گیری نمایند. از این رو، آشنایی کامل نسبت به مفاد قراردادهای یاد شده گامی ابتدایی و حیاتی در مذاکرات و مناظرات میان مرزبانان دو کشور و روشی برای ارتقا تعاملات فی مابین دو کشور است.

از دیگر موضوعاتی که می‌تواند در ارتقا تعاملات میان مرزبانان دو کشور نقش به سزایی داشته باشد، نحوه‌ی برخورد و رفتار مرزداران دو کشور نسبت به اتباع کشور مهمان است که به صورت مستقیم و غیرمستقیم در رصد همدیگر قرار دارد. در صورتی که مرزبانی دو کشور و ماموران آن‌ها برخوردی توأم با احترام به مردم و اتباع کشور مقابل داشته باشند این امر منجر به تعمیق ارتباطات و روابط حسنه‌ی فی مابین دو کشور خواهد شد. در صورتی که ماموران مرزی برابر با حقوق شهروندی و حقوق اتباعی که به صورت قانونی وارد کشور همسایه می‌شوند نتوانند رفتاری حرفه‌ای و توأم با احترام از خود نشان دهند، زمینه برای بروز اختلافات در مقیاسی کشوری و منطقه‌ای فراهم خواهد شد و به ارتباطات دو کشور لطمه خواهد زد.

برگزاری مانورها و رزمایش‌های مشترک میان مرزبانان دو کشور نیز از دیگر موضوعاتی است که می‌توان آن را به مثابه ابزاری برای ارتقا تعاملات طرفین به حساب آورد. با توجه به اینکه منطقه مرزی مشترک میان ایران و ترکیه از حساسیت بالایی به لحاظ امنیتی برخوردار است، لازم است با انجام رزمایش‌های مشترک در مناطقی از مرزهای مشترک نسبت به ارتقا تعاملات مرزی و امنیتی با کشور همسایه اقدامات درخوری را انجام داد. تحقق این موضوع می‌تواند باعث یأس و ناامیدی دشمنان فرامنطقه‌ای از ایجاد تنش‌های بیشتر در روابط دو طرف می‌شود.

از دیگر موضوعاتی که می‌تواند به نحوه عملکرد مرزبانان در ملاقات‌های مرزی کمک شایانی کند، مقوله‌ی آموزش است. مرزبانان با داشتن آموزش‌های لازم در زمینه‌ی مهارت‌های ارتباطی، فن بیان، آشنایی با زبان، و بسیاری موضوعات دیگر می‌توانند به مسیر تعاملات فی مابین کمک نموده و موجبات ارتقا تعاملات بیشتر میان دو طرف را فراهم آورند. آن‌ها همچنین با دریافت آموزش‌های تخصصی پیرامون میله‌های مرزی، و پروتکل‌های موجود می‌توانند در خلال مباحثات و ملاقات‌های مرزی دست بالا را داشته و در مسیر استیفای حقوق مرزنشینان و دولت جمهوری اسلامی ایران گام‌های بهتری بردارند.

دو کشور و به ویژه مرزبانان می‌توانند در راستای انسداد مشترک مرزهای زمینی با هم همفکری علمی و کاربردی داشته و برای تحقق این موضوع، آخرین یافته‌های علمی و تحقیقاتی خود را پیرامون نحوه اداره و کنترل و مدیریت نوین مرزها در اختیار همدیگر قرار دهند تا بتوان با شگردهای علمی و اصولی نسبت به اداره مشترک مرز اقدام نمود. در این راستا ترکیه چندی پیش اقدام به ساخت دیوار مرزی بتنی گرفته و تا کنون نیز مقداری از این پروژه را جامعه‌ی عمل پوشانده است. اما این پروژه کاملاً به صورت یک طرفه انجام گرفته است، در حالی که اگر تعاملات مرزی مشترک میان دو

کشور در حد اعلا باشد، دو طرف می‌توانند با همکاری هم و به صورت مشترک اقدام به انسداد مرزی با استفاده از آخرین فناوری‌های کنترلی و مراقبتی پرداخته و امنیت را به صورت بهرتهی در نوار مرز برقرار نمایند و از مصادیق بروز جرم نظیر تردهای غیرمجاز، قاچاق و غیره پیشگیری به عمل آورند. گاهاً شرایط برای تشکیل جلسات ملاقات مرزی فراهم نیست، لذا داشتن ارتباط مخابراتی و الکترونیکی مجهز و ایمن با هم‌تایان مرزبانی در کشور ترکیه می‌تواند زمینه‌ساز ارسال برخی پیام‌های ضروری و مناسبتی میان مرزبانان باشد تا از این طریق روابط میان مرزبانان دو کشور تقویت گردد. از این رو، استفاده از تکنولوژی‌های نوین مخابراتی برای برقراری ارتباطات میان مرزبانان دو کشور ترکیه و جمهوری اسلامی ایران می‌تواند صیغه‌ای فراتر از پیوندهای کاری و ارتباطات رسمی و اداری باشد. با توجه به اینکه کشورهای ترکیه و ایران از مشترکات دینی و فرهنگی بالایی برخوردار هستند، می‌توان این مشترکات را به عنوان نقطه اشتراک دو کشور و مبنایی برای ارتقا تعاملات و همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی قرار داد. از این رو لازم است در سطح کلان برنامه‌هایی تدوین و در نظر گرفته شود که طی آن، بتوان مردم دو کشور را هر چه بیشتر به هم نزدیک کرد تا مرزنشینان دو کشور بتوانند تعاملات مجاز فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و بازرگانی با هم داشته باشند. تحقق این موضوع می‌تواند موجب قربات هرچه بیشتر مرزبانان دو کشور به هم نیز گردد.

در کل تعاملات مرزی میان مرزبانان دو کشور با پیامدهای مثبتی برای منطقه و به ویژه برای منافع دو کشور همراه است. مرزبانی‌های دو کشور با انعقاد تفاهم‌نامه‌ها و همکاری‌های مرزی- منطقه‌ای می‌توانند به ثبات و امنیت پایدار در منطقه کمک شایانی نمایند. در واقع این روابط و تعاملات زمینه‌ساز مقابله با نفوذ دشمنان فرامنطقه‌ای بوده و دو کشور می‌توانند از قبل این گونه روابط و تعاملات به اهداف امنیتی و ثبات لازم دست پیدا کنند.

● پیشنهاد‌های پژوهش

بُعد فراسازمانی:

۱. مشارکت سازمان‌های ذیربط دیگر در امر توسعه و پیشرفت مناطق مرزی و تلاش مشترک در جهت رفع مسایل و مشکلات مرزی مرزنشینان به گونه‌ای هر سازمان بتواند نقش تعیین‌شده‌ی خود را در نوار مرز ایفا نماید.
۲. ارتقا مناسبات و تعاملات تجاری و بازرگانی تجار و بازرگانان مرزنشین دو کشور با ایجاد بازارچه‌های مرزی مشترک در نوار مرز و مشارکت سازمان‌های دولتی برای رونق هر چه بیشتر صادرات و واردات کالا از مرز.
۳. تصویب قوانینی که بتواند به رونق بازارچه‌های مرزی بین دو کشور ایران و ترکیه سهولت بخشیده و زمینه را برای اشتغال هر چه بیشتر مرزنشینان دو کشور فراهم آورد که این امر مستلزم همراهی و همکاری نمایندگان مجلس است.
۴. انجام برنامه‌ریزی‌های مشترک سازمان‌های امدادی و هلال احمر و صلیب سرخ دو کشور با

- همکاری مرزبانی دو کشور برای انجام رزمایش‌های امداد و نجات در مرز و در مناطق کوهستانی برای امداد رسانی سهل در مواقع بحران در نوار مرز.
۵. تلاش نمایندگان سازمان‌های ذیربط برای بازنگری و نوسازی مفاد و بندهای قراردادهای میان دو کشور به منظور ارایه قراردادی با در نظر گرفتن شرایط کنونی منطقه مرزی مشترک میان دو کشور.
۶. تعامل دو کشور در سطح کلان به منظور ایجاد موزانه‌ی قدرت و رایزنی در خصوص چالش‌های منطقه‌ای در زمینه‌ی برقراری نظم و امنیت پایدار.
۷. مشارکت و تعامل دو کشور در سطح کلان برای ایجاد یک مدیریت یکپارچه و منسجم در نوار مرز به منظور رفع مسایل و مشکلات و چالش‌های پیش رو و ایجاد امنیت پایدار در مناطق مرزی مشترک.
۸. ایجاد راه‌اندازی گردورهای ترانزیت کالا به منظور اتصال هر چه بیشتر و دقیق‌تر شرق و غرب از مسیر مرز مشترک دو کشور و ایجاد رونق بازرگانی در منطقه.
۹. بُعد سازمانی:
۱۰. تدوین و ارایه سرفصل‌های آموزشی مرتبط برای فرماندهان ورده‌های مرتبط با معاهدات و قراردادهای مرزی به منظور توانمندسازی آن‌ها برای حضور مقتدر و آگاهانه در جلسات ملاقات حضوری.
۱۱. تلاش فرماندهان ذیربط برای برگزاری هر چه بیشتر و حرفه‌ای‌تر جلسات ملاقات‌های مرزی به منظور تبادل آراء و نظرات و راهکارها پیرامون مسایل و چالش‌های مرزی مشترک.
۱۲. ایجاد سازوکار سازمانی لازم برای تبادل اطلاعات در خصوص گروهک‌های مسلح حاضر در نوار مرز به منظور برخورد قاطع‌تر با آنان
۱۳. راه‌اندازی خطوط ارتباطی مشاع میان فرماندهان هنگ‌های مرزی با مرزبانان کشور ترکیه به صورت مخابراتی و الکترونیکی به منظور ارتباط بیشتر مرزبانان با هم و ارسال پیام‌های تبریک و تسلیت در مناسبت‌های ملی و آیینی.
۱۴. ارتقا تعاملات مرزبانان دو کشور در سطح خُرد فرماندهان گروهان‌ها و معاونین ذیربط به منظور تبادل اطلاعات پیرامون آخرین یافته‌های علمی و کاربردی در خصوص کنترل و مدیریت مرز.
۱۵. برنامه‌ریزی مراکز آموزشی و دانشگاهی سازمان به منظور اختصاص دروسی از سرفصل‌های آموزشی خود به تعلیم و آموزش در راستای اشراف بر مفاد قراردادهای پروتکل‌های مرزی با کشورهای همسایه.
۱۶. برگزاری جلسات مشترک میان کارشناسان دو طرف به منظور تبادل نظرات پیرامون هوشمندسازی کنترل و مراقبت از مرز به صورت مشترک.

بُعد فردی-شخصیتی

۱. ایجاد سازوکار لازم برای فرماندهان و کارشناسان ذیربط معاهدات و تعاملات مرزی به منظور آشنایی کامل با زبان و فرهنگ کشور ترکیه.
۲. نهادینه‌سازی حس احترام متقابل برای اتباع کشور همجوار در میان مرزبانان به منظور ارتقا

حس اخوت و دوستی میان مرزبانی‌های دو کشور.

۳. توجه فردی به مشترکات دینی و فرهنگی دو کشور در جلسات تعاملی به منظور ایجاد اعتماد

متقابل و القای حس دوستی و همکاری در میان طرفین تعامل.

۴. آموزش مهارت‌های کلامی و فن بیان به مرزبانان و کارشناسان حاضر در جلسات تعاملی به

منظور افزایش قدرت چانه‌زنی آن‌ها در جلسات و هموار نمودن مسیر تعاملات فی ما بین.

● منابع:

۱. احمدی‌بیگی، علی؛ حمزه، فرهاد؛ لطفی، حیدر (۱۳۹۸) تحلیل روابط ایران و ترکیه بر مبنای پیوندهای استراتژیک (مطالعه موردی: ۲۰۰۰-۲۰۱۸)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی فرهنگ، لاریجان، گروه جغرافیای سیاسی.
۲. احمدی، شیرکو (۱۳۹۶) بررسی نقش تعاونی‌های مرزنشینان در توسعه شهرهای مرزی (مطالعه موردی: شهر مرزی سردشت)، فصلنامه علوم و فنون مرزی، سال ۸، شماره ۲، صص. ۳۱-۶۴.
۳. احمدی، فریدون (۱۳۹۳)، بررسی میزان موفقیت بازارچه‌های مرزی در تحقق اهداف تعیین‌شده برای آنان، نشریه دانش انتظامی کردستان، دوره ۵، شماره ۲، صص ۴۷-۶۳.
۴. احمدی، مظهر؛ علیپوری، احسان؛ علیپور، عباس (۱۳۹۷) تحلیل ملاحظات امنیتی آمایش سرزمین در مناطق مرزی و نقش آن در توسعه‌یافتگی (مورد مطالعه استان مرزی ایلام)، فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره ۹، شماره ۳، صص. ۳۵-۶۴.
۵. احمدی‌دهکار، فریبرز؛ نصرتی، شهریار (۱۳۹۹). نقش تعاملات مرزی در همگرایی با کشورهای پیرامون (مطالعه موردی: مرز ایران و عراق)، فصلنامه علمی علوم و فنون مرزی، ۳ (۳۴)، پاییز ۱۳۹۹، صص ۱۳۷-۱۶۴.
۶. ارشدی، نرگس و زبینه کپته، عدالت (۱۳۹۵) بررسی و تحلیل عوامل مؤثر ژئوپلیتیکی بر کارکرد مرز سیاسی در شهرستان مرزی استارا، فصلنامه علوم و فنون مرزی، سال ۷، شماره ۴، صص. ۲۷-۶۲.
۷. افشانی، اصغر، (۱۳۹۱)، نا امنی جهانی چهره دوم جهانی شدن، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی
۸. افضل‌ی، رسول؛ ذکی، یاشار؛ طباطبایی، عباس (۱۳۹۸) چالش‌ها و ظرفیت‌های نواحی مرزی شرق کشور در مقابله با قاچاق مواد مخدر، فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره ۸، شماره ۳، صص. ۲۳-۴۶.
۹. پورمنافی، ابوالفضل (۱۳۹۷) نقش اشراف اطلاعاتی امنیت پایدار مرزهای جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی مرزهای استان خراسان رضوی)، فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره ۷، شماره ۲۶، صص. ۱۹۲-۱۷۱.
۱۰. تابعی، حسن؛ دلالت، مراد؛ آتشی، عهدیه؛ پناهی، حمید (۱۳۹۶) نقش بازارچه مرزی در توسعه اقتصادی - اجتماعی نواحی پیرامون (مطالعه موردی بازارچه سرو ارومیه)، فصلنامه علوم و فنون مرزی، سال ۸، شماره ۳، صص. ۱-۲۹.
۱۱. جلالیان، سید اسحاق و ویسیان، محمد (۱۳۹۷) بررسی امنیت پایدار در شهر مرزی سردشت از دیدگاه کارشناسان امنیتی، پژوهشنامه مطالعات مرزی، دوره ۶، شماره ۱، صص. ۱۴۵-۱۲۷.
۱۲. حیدری ساریان، وکیل، صائب، شراره (۱۳۹۵) عوامل مؤثر بر ارتقای امنیت مرز از دیدگاه ساکنان محلی مورد مطالعه شهرستان گرمی، فصلنامه علوم و فنون مرزی، سال ۷، شماره ۴، صص. ۱-۲۵.
۱۳. دوترتی، جیمز و فالترزگراف، رابرت (۱۳۷۶) نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل، جداول، ترجمه علیرضا طیب و وحید بزرگی، تهران: انتشارات قومس.
۱۴. رستمی خامکانی، مصیب؛ عباس‌زاده، مهدی؛ میرزایی، جلال (۱۳۹۵) تاثیر بحران سوریه بر روابط اقتصادی ایران و ترکیه ۲۰۱۱-۲۰۱۵، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده حقوق و الهیات.
۱۵. رضایی، غلامرضا و قیطاسی، حسن رضا (۱۳۹۷) شناسایی مرزهای ایران، تهران، دانشگاه علوم انتظامی امین.
۱۶. سعیدی، علی اصغر؛ اسماعیل زاده، خالد و عبدالله پور، جمال (۱۳۸۸)، بررسی جامعه شناختی اقتصادی بازارچه‌ی مشترک مرزی، مطالعه موردی: بازارچه‌های مرزی سردشت و پیرانشهر، فصلنامه‌ی علوم اجتماعی، ش ۴۵، صص ۱۳۳-۹۳.
۱۷. سینایی، وحید (۱۳۹۵). فرایند ناتمام دولت-ملت‌سازی و از رشد ماندگی همگرایی منطقه‌ای در خلیج فارس، فصلنامه دولت‌پوهشی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۲ (۵)، بهار ۱۳۹۵، صص ۲۹-۶۲.
۱۸. شیرزادی، رضا (۱۳۹۷) سرزمین و مرز از دیدگاه ژئوپلیتیک، سیاست و حقوق بین‌الملل، فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره نهم شماره ۳، صص ۹۱-۱۱۹.
۱۹. علینقی، امیرحسین (۱۳۸۷). داده‌هایی از عدم تعادل در جامعه ایران: استان‌های مرزی، فصلنامه مطالعات راهبردی، دوره ۱۲، شماره ۵ و ۶.
۲۰. غائبی، محمدرضا (۱۳۹۵) اقتصاد سیاسی روابط ایران و ترکیه در دوره حکومت حزب عدالت و توسعه، فصلنامه سیاست خارجی، دوره ۳۰، شماره ۲ - شماره پیاپی ۱۱۸، صفحه ۸۵-۱۱۳.
۲۱. غلامی، علیرضا (۱۳۹۲)، امنیت اقتصادی در مناطق مرزی استان کردستان، چاپ نخست، انتشارات معلم، سنندج.
۲۲. قیطاسی، حسن رضا، رضایی، غلامرضا، (۱۳۹۷) چالش‌ها و اختلافات مرزی ایران و ترکیه، تهران، دانشگاه علوم انتظامی امین.
۲۳. کامران، حسن؛ محمد پور، علی و جعفری، فرهاد (۱۳۸۸)، تحلیل کارکرد بازارچه‌ی مرزی باجگیران، فصلنامه‌ی جغرافیا، سال ششم، ش ۱۸ و ۱۹، صص ۲۵-۷.
۲۴. کمانگر، سارا؛ ویسیان، محمد؛ اصغری، مریم (۱۳۹۴) بررسی و سنجش احساس امنیت اجتماعی شهروندان شهر مرزی

- سرخس، فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره ۴، شماره ۱، صص. ۱۷۰-۱۴۷.
۲۵. محمودی، علی؛ حسن‌زاده، محمد (۱۳۸۴). برآورد اثر مبادلات از طریق بازارچه‌های مرزی بر درآمدهای گمرکی دولت، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، دوره ۲۰، شماره ۳۲، صص ۴۵-۲۰.
۲۶. ملک محمدی، سید حسین (۱۳۸۰) ترکیه جمهوری سرگردان، انتشارات مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه، چاپ اول.
۲۷. ملکی، مهدی؛ بارانی پسبانی، وحید؛ قیطاسی، حسن رضا (۱۳۹۶) چالش‌های ژئوپلیتیک مرز ایران و ترکیه، فصلنامه علوم و فنون مرزی، سال ۸، شماره ۴، صص. ۱۴۵-۱۲۳.
۲۸. مهدوی‌نابت، محمدعلی؛ کرمی‌پورسیار، عباس؛ سلیمی، صادق (۱۴۰۰). تعاملات تحقیقاتی، مرزی و پلیسی در مقابله با قاچاق انسان و مهاجران غیرقانونی با نگاهی به موافقت‌نامه‌های امنیتی ایران با سایر کشورها، فصلنامه علمی پژوهشنامه مطالعات مرزی، ۹ (۲)، ۱۰۳-۱۲۵.
۲۹. موسوی، میر نجف؛ کهکی، فاطمه سادات؛ ویسیان، محمد (۱۳۹۵) تبیین کارکرد مرز در تأمین امنیت استان آذربایجان غربی، فصلنامه علوم و فنون مرزی، سال ۷، شماره ۱، صص. ۹۱-۱۱۸.
۳۰. نظامتی، عباس؛ سلطانی، مسعود؛ ویسیان، محمد؛ اکبری، مهناز (۱۳۹۳) بررسی عوامل مؤثر بر توسعه امنیت پایدار در مناطق مرزی مطالعه موردی: استان کردستان، پژوهشنامه مطالعات مرزی، دوره ۲، شماره ۴، صص. ۴۶-۲۳.
۳۱. نورالدین، محمد، مولوی سید حسین (۱۳۹۶) ترکیه جمهوری سرگردان، انتشارات مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه، چاپ اول.
32. Bansh Jha, Hari (2010). Nepal Border Relations with India and China. Time Magazine, March 2, 2010, pp. 63-75.
33. Basboga, Kadir (2020). The Role of Open Borders and Cross-border Cooperation in Regional Growth across Europe. Regiona Studies, Regional Science, 7 (1)532-549. <https://doi.org/10.1080/21681376.2020.1842800>.
34. Braunerhielm, L., Alfredsson Olsson, E., & Medeiros, E. (2019). The importance of Swedish–Norwegian border residents’ perspectives for bottom-up cross-border planning strategies. Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography, 73 (2), 96-109.
35. Brunet-Jailly, Emmanuel (2022). Cross-border Cooperation: A Global Overview, sagepub.com/journals-permissions. DDOI: 10.1177/03043754211073463
36. Chandoevwit, Worawan. & Yongyuth, Chalamwong. & Sawooth, Paitoonpong. (2004) Thailand crossborder economy, Thailand Development resource Institute.
37. Dennis, David. J. & Yusof Zainal, Aznam. (2003) Developing Indicators of ASEAN Integration-A preliminary survey for Roadmap, Metropolitan Books press.
38. Giacomo, Damioli; Gregori, Wildmer Daniel (2021). Diplomatic Relations and Cross-border Investments in the Uropean Union. JRC Technical Report, <https://ec.europa.eu/jrc>
39. Khmeleva, G., A., Kurnikova, M., V., Nedelka, E., & Istvain Toth, B., (2022). Determinants of Sustainable Cross-border Cooperation: A Structural Model for the Hungarian Context Using the PLS-SEM Methodology. Sustainability 2022, 14, 893. <https://doi.org/10.3390/su14020893>
40. Lamont, M. and Molnar, V (2014) The Study of Boundaries in the Social Sciences, Annu. Rev. Sociol. 2002. 28: 167–95 doi: 10.1146/annurev.soc.28.110601.141107.